

К17

3090-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

КАЛЮЖНА ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА

УДК 373.5.048.4.01:1(043.3)

ПЕДАГОГІЧНА АКСІОЛОГІЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2010

НБ НПУ

100066743

7310

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Уваркіна Олена Василівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, вчений секретар,
професор кафедри соціальної
філософії та філософії освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Ананій Валерій Опанасович,
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації, Національний технічний
університет України «Київський політехнічний
інститут», професор кафедри військово-
гуманітарних наук;

кандидат філософських наук
Кільова Ганна Олексіївна,
Адміністрація Президента України,
заступник Керівника управління з питань
звернення громадян.

Захист відбудеться «03» лютого 2011 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «30» грудня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розбудова єдиного Європейського Дому безпосередньо залежить від стратегічного ресурсу розвитку цивілізації – інтелекту – науки, культури і освіти, навчання і виховання нових поколінь, розвиток яких розглядається нині як одне з найбільш актуальних питань життєствердження європейської, а слідом за нею – і світової спільноти. Потужний інтелект, розгалужена наука і якісна освіта є саме тими умовами, за якими уже розпочали цивілізаційні перегони провідні держави світу. Свідченням тому є Болонський процес, що об'єднує всіх суб'єктів європейського освітнього простору формуванням єдиних правил освітньо-наукової і виховної діяльності, нормами поведінки як на державному, так і на побутовому рівнях.

Звернення до даної теми зумовлено поширенням явища аномії в українському суспільстві. У такій ситуації на вчителя накладається відповідальність за збереження і трансляцію засобами освіти її ціннісного потенціалу, що, в свою чергу, передбачає перегляд аксіологічних пріоритетів педагогічної підготовки, їх кореляцію з модернізаційними освітніми завданнями. Професія вчителя є не тільки унікальною, але й виключно людською. Вона сформувалась як відповідь на потребу систематизованої передачі знань, практичного досвіду й цінностей від одного покоління до іншого, виховання особистості в дусі тієї системи норм і правил, які прийняті в даній людській спільноті – у племені, в народі, нації, державі чи суспільстві загалом.

Стає очевидним, що дослідження проблем підготовки сучасного вчителя є авангардним, оскільки з цим процесом зв'язується оптимальний розвиток особистості, майбутнє людини і людства. Від рівня розвитку професійно значущих якостей педагога залежить не тільки соціально-етичне здоров'я країни, але і щастя окремо взятої людини. Тому так важливо з'ясувати філософсько-освітні резерви в підготовці педагога. Основними напрямками цього процесу є виявлення і зважена оцінка ціннісних пріоритетів сучасного педагога, моделювання ціннісної системи освіти з урахуванням вимог третього тисячоліття як століття людини і розвиток аксіосфери вчителя як духовного центру соціуму.

Проблема професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій в основному досліджується на рівні визначення і аналізу спектру цінностей сучасного вчителя, їх порівняльної характеристики з представниками других професій, спроб класифікації ціннісних орієнтацій педагога. Питання, пов'язані з визначенням феномена ціннісних орієнтацій в педагогічній площині, шляхів і засобів їх цілеспрямованого розвитку у майбутнього вчителя, розглядалися недостатньо, що, ймовірно, пов'язано зі складністю, міждисциплінарністю, поліфункціональністю, динамізмом самого явища ціннісних орієнтацій. Певні складнощі викликає і специфіка аксіологічних засобів. Це пояснюється недетермінованістю причинно-наслідкових зв'язків і достатньо варіативно-

явним (стохастичним) розвитком ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим положенням стає очевидним, що формалізація змісту освіти в системі вищої освіти з погляду чітко визначених ціннісних орієнтацій неможлива. Необхідність посилення аксіологічної підготовки майбутнього вчителя є одним з пріоритетних напрямків модернізації вищої педагогічної освіти. Власне така дослідницька позиція й зумовила вибір теми дисертації та її структуру.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Філософія освіти, звертаючись до аксіологічної проблематики, спирається на ті загальні теоретико-методологічні підходи, що вироблені в аксіології як філософській теорії цінностей. Тому основні парадигмальні побудови філософсько-педагогічної аксіології в тій частині, яка стосується розуміння питання про природу цінностей, сполучення об'єктивного і суб'єктивного в них, взаємозв'язок цінностей із соціальними і культурними чинниками, про механізми їхнього виникнення і функціонування, співвідносні з основними парадигмальними побудовами аксіології загалом.

У забезпеченні гуманістичної спрямованості професійної діяльності педагога та його ціннісних орієнтацій вказував практично кожен дослідник, який торкався цієї тематики, чи розгортав її під час реконструкції власної педагогічної системи.

Значний доробок у цьому плані презентований західною філософською та культурологічною думкою, зокрема, працями М.Вебера, А.Вебера, В.Віндельбанда, М.Гартмана, Г.Рікєрта, В.Дільтея, Р.Кронера, Е.Кассіра, Е.Гусерля, Г.Зіммеля, А.Швейцера, О.Шпеглера, А.Тойнбі, К.Ясперса та ін.

Значимими є культурологічні дослідження російських вчених, таких як М.Бахтін, М.Бердяєв, М.Данилевський, Л.Красавін, О.Лосєв, Д.Мережковський, П.Сорокін, П.Флоренський, С.Франк та ін.; в наші дні – А.Арнольдів, В.Бичков, П.Гуревич, І.Кондаков, Е.Ільєнков, Ю.Осокін, А.Патрушов та ін.

У вітчизняному науковому просторі до цієї теми у свій час звертались такі відомі педагоги і вчені, як М.Драгоманов, А.Макаренко, І.Огієнко, О.Потебня, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, І.Франко, Л.Українка, К.Ушинський, низка інших дослідників.

У вітчизняній філософії освіти розробка аксіологічної проблематики здійснюється В.Андрушенком, Т.Андрушенко, В.Бехом, І.Бехом, М.Бровком, Л.Губерським, С.Гончаренком, І.Зязюном, С.Клепком, В.Кременем, В.Кушерцем, М.Култаєвою, Л.Левчук, М.Михальченком, І.Надольним, В.Огнев'юком, І.Предборською, І.Радіоною, І.Степаненко, Н.Ткачовою та ін.

Незважаючи на досить помітний пласт наукових розробок, проблему педагогічної аксіології в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти не можна вважати повністю вичерпаною. Існує низка питань, відповіді на які ще знаходяться в стадії формування. До них, зокрема, відносяться такі питання, як: визначення поняття «педагогічна аксіологія» у світлі сучасних культурологічних та педагогічних дискусій; розуміння ролі культури як духовного камертона і світоглядної основи педагогічної аксіології; зміна ціннісних пріоритетів в контексті розбудови незалежності та викликів

глобалізованого світу щодо змісту навчально-виховної діяльності вчителя; протиріччя в сучасній системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів й можливості підвищення професійної педагогічної освіти тощо.

Зважаючи на актуальність проблематики й невизначеність низки проблем, ця тема була обрана як предмет самостійного теоретичного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темою дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол № 5). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 29 листопада 2007 року).

Мета роботи полягає у експлікації педагогічної аксіології як одного з методологічних орієнтирів модернізації професійно-педагогічної освіти.

Досягнення цієї мети вимагає розв'язання низки конкретних дослідницьких завдань, зокрема:

- визначити теоретичні основи аксіологічної освіти вчителя;
- проаналізувати на основі розробленої концептуальної бази еволюцію ціннісних орієнтирів у теорії і практиці вітчизняної освіти;
- обґрунтувати роль ціннісних орієнтацій в організації і здійсненні професійно-педагогічної діяльності;
- виявити систему ціннісних орієнтацій вчителя, таксономувати їх з урахуванням ступеня детермінованої педагогічної діяльності в сучасних умовах;
- розкрити аксіологічний потенціал професійно-педагогічних дисциплін та показати їх роль у інтеріоризації майбутнім вчителем ціннісних орієнтацій;
- визначити зміст аксіологічної освіти, оптимальні шляхи і засоби цілеспрямованого формування аксіосфери майбутнього вчителя в умовах педагогічного навчального закладу і корекції ціннісних орієнтирів у вчителів-практиків.

Об'єктом дослідження є модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні.

Предмет дослідження – філософські засади педагогічної аксіології вчителя.

Методологія дослідження. Основними методами, за якими здійснювалося дослідження є діалектичний, герменевтичний, порівняльний, структурно-функціональний та ін. Їх використання здійснювалося у взаємозв'язку та взаємодоповненні, що дозволило виявити суперечності досліджуваних проблем, причини, які до цього спонукають, чинники та умови розв'язання суперечностей, здійснити на цій основі відповідний прогноз розвитку ситуації в майбутньому.

На основі структурно-функціонального методу проаналізовані структура особистісних характеристик педагога, їх функціональні взаємозв'язки та залежності; герменевтичний метод уможливив усвідомлення сутності ціннісних орієнтацій особистості вчителя, розуміння його гуманістичної спрямованості; порівняльний метод дозволив уточнити завдання і зміст модернізації педагогічної освіти України у порівнянні з зарубіжними країнами світу, насамперед, відповідно до вимог Болонського процесу; прогностичний метод був використаний з метою опрацювання можливої моделі майбутнього педагога в контексті розвитку економічних, політичних і соціокультурних реалій в Україні, світових глобалізаційних та інформаційних процесів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці концептуальних засад педагогічної аксіології як методологічного орієнтиру модернізації професійно-педагогічної освіти в Україні.

На захист виносяться положення, що мають наукову новизну:

- показано, що особистісний вимір педагогічної аксіології дозволяє унікальним чином, через ціннісні пріоритети в освіті, підкреслити центральне положення людини, її внутрішнього світу в педагогічній системі шляхом розгляду залежності стану освітньої сфери, її розвитку і перспектив від аксіосфери вчителя;

- обґрунтовано на основі теоретичного осмислення смислогенезу особистості і опанування проблеми ціннісних орієнтацій необхідність вивчення професійно-педагогічних аксіологічних орієнтирів як системоутворюючого компоненту не тільки смислової сфери особистості педагога, але й освітньої системи; розроблено типологію ціннісних орієнтацій в освітній сфері, підставою для якої є центральне положення особистості як вищої цінності;

- визначено, що праксеологічний аспект педагогічної аксіології пов'язаний із суб'єктивним філософським розумінням якісного рівня професіоналізму і фахової зрілості педагога – світоглядної культури особистості, що є результатом ціннісних, креативних, емпіричних, теоретичних та практичних джерел його професійного становлення і зростання; розкрито пріоритети в структурі професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, які включають екзистенціальні, етичні, політичні, екологічні, естетичні і художні цінності;

- експліковано технології розвитку аксіосфери майбутнього вчителя, до яких відносяться соціально-культурні, професійно-педагогічні і особистісні підсистеми цінностей, духовний субстрат яких представлений екзистенціальними, етичними, політичними, естетичними, художніми аксіологічними орієнтаціями. Розвиток ціннісних орієнтацій вчителя об'єктивно залежить від використання комплексу діалогових, імітаційних, моделюючих, рефлексійних технологій;

- набула подальшого концептуального розвитку модель педагогічної майстерності, складовими якої є низка компонентів, пов'язаних, з одного боку, з впливом його підстави на професійне вдосконалення педагога (специфіки його свідомості – загальна ерудованість, гносеологія, педагогічна креативність,

самоосвіта, саморозвиток, світогляд і самосвідомість, професійна етика тощо), а з іншого, зовнішніх умов, тобто – окремих суспільних факторів (рівень розвитку культури суспільства, загальнолюдські духовні цінності, конфесійна приналежність, загальний рівень економічного розвитку, рівень освіти в країні, рівень інновацій в освітній галузі, рівень інформованості суспільства тощо):

– проаналізовано вплив різних чинників на розвиток і вдосконалення особистісних ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, де основними чинниками є соціальні (суспільна ситуація, соціальне положення особистості та ін.); психолого-педагогічні (життєвий досвід, психологічний клімат, комунікативні уміння, освіта та ін.); особистісні (фенотип, задоволеність життям, вік, стать тощо);

– показано тенденції розвитку ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі підготовки його до професійної діяльності в умовах спрямування до дослідницького і освітнього простору Об'єднаної Європи, а при відповідній організації роботи в умовах модернізації навчання з використанням інформаційно-комунікативних технологій, культивування багатомовних і полікультурних практик виховання, вивчення педагогічних дисциплін – підвищення духовної складової професійної культури.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в системному підході до такого складного соціально-педагогічного явища, як освіта, і розгляд на цій основі сутнісних характеристик ціннісних орієнтацій професійно-педагогічної діяльності.

Висновки дослідження можуть бути використані в процесі подальшої розробки методології в галузі філософії освіти, педагогіки, психології, а також як нові тематичні напрямки окремо взятих соціогуманітарних дисциплін. Вони можуть знайти своє застосування в програмах навчальних курсів післядипломної освіти, при розробці нормативних тем курсів філософії, викладанні окремих тем з філософії освіти, педагогіки та інших дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею. Висновки й результати, у тому числі ті, що характеризують наукову новизну, отримані та сформульовані автором самостійно.

У статті «Аксіологічна проблематика у філософсько-педагогічній думці», виконаній у співавторстві з О.Уваркіною, особисто авторові належать висвітлення й узагальнення наукових теоретичних напрацювань стосовно осмислення проблем аналізу ціннісних орієнтацій української освіти з урахуванням використання педагогічної спадщини класиків вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, а також на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-методичних конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Формування цінностей

сучасної особистості» (Дрогобич, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська культуромовна особистість учителя: реалії та перспективи» (Глухів, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні технології розвитку професійності майбутнього вчителя» (Умань, 2008); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Стан та шляхи підвищення якості вищої освіти в Україні: зміст, новітні технології, моніторинг» (Київ, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх вчителів» (Умань, 2009); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Університетська освіта в Україні і світі: стан, проблеми та шляхи розвитку» (Київ-Луцьк, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна молодь і проблема життєвих цінностей: філософські та етико-культурологічні виміри» (Київ, 2010); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Університет – позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад» (Київ, 2010).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 10 наукових праць, з них 5 – у наукових фахових виданнях ВАК України з філософських наук, 2 – у статтях в інших наукових виданнях, 3 – у тезах доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (160 позицій). Загальний обсяг дисертації – 197 сторінок, основна частина дисертації – 184 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність проблеми, з'ясована ступінь її опрацювання у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, визначено методологічні підвалини, об'єкт та предмет дослідження. Сформовані положення, що визначають наукову новизну дослідження та виносяться на захист. Визначено основні методи і джерела дослідження, теоретичне та практичне значення дисертації.

У **першому розділі** – **«ПЕДАГОГІЧНА АКСІОЛОГІЯ ЯК ОДИН З МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»** – розглядається місце педагогічної аксіології у проблемному полі філософії освіти. Зазначається, що філософія освіти, звертаючись до аксіологічної проблематики, спирається на ті загальні теоретико-методологічні підходи, що вироблені в аксіології як філософській теорії цінностей. Також звертається увага на різні філософські підходи в її рамках.

Один з них визначав цінність як трансцендентний предмет, що виходить за межі можливостей людського пізнання. Але разом з цим були точки зору про цінності як про об'єктивні якісні феномени.

Представники різних філософських шкіл (неокантіанці, натурфілософи, екзистенціалісти, феноменологи та ін.) по різному визначали феномен цінностей, проте всіх їх об'єднувала позиція, пов'язана з емоційно-плотським базисом цінностей, обґрунтуванням за допомогою аксіологічного підходу цілісності духовного життя. У цьому контексті здійснюється експлікація методологічного потенціалу педагогічної аксіології для модернізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Виокремлено положення, які представляють теоретичний інтерес для філософії освіти. Зокрема це – точка зору представників феноменологічної аксіології про те, що особистість є стрижнем, центральним ядром «царства цінностей». Адже самі ж цінності без усвідомлення їх особистістю не мають ніякого значення.

Евристичною для педагогічної діяльності видається думка про те, що цінності здатні допомогти людині пізнати себе і в цьому пізнанні стати вільною і гуманною.

Аналіз робіт видатних українських та російських педагогів К.Ушинського, Л.Толстого, В.Розанова, М.Рубінштейна, А.Макаренка, В.Сухомлинського дозволяє стверджувати пріоритет цінності особистості, наявність чіткого вираження гуманістичних традицій. Вивчення аксіологічних характеристик педагогічної діяльності, сформульованих класиками педагогіки, дає можливість створити базове інваріантне ціннісне ядро особистості вчителя. Природно, серед аксіологічних орієнтирів виділяються благородство, любов, красу, терпіння, віру, народність, патріотизм, що, з'єднуючись, утворюють духовність особистості вчителя як основу його багатогранного прояву в професійній і особистісній сферах. Відповідно до позиції вище названих вчених, педагог є джерелом і гарантом повноцінної реалізації аксіологічних позицій.

Аналіз педагогічних позицій видатних педагогів виявив можливості унікального гуманістичного наповнення освітньої діяльності, що мають генетичне народне коріння і людиноцентровані перспективи. Подібного роду ціннісні системи стимулюють бажання переосмислити основи педагогічної праці і злєспрямовано розвивати духовно-етичний потенціал діяльності вчителя, звертається до аксіологічних орієнтирів гуманістичної властивості.

Звертаючись до категорій «цінність», «ціннісні відносини», «ціннісні орієнтації», відзначимо, що у філософії, психології і педагогіці феномен ціннісних орієнтацій спочатку розглядався в рамках поняття «відносини», які мають двомірну будову, будучи одночасно і відносинами суб'єкта до об'єкту, і міжсуб'єктивними відносинами. Оскільки таким відносинам властива вибірковість і певний ступінь прояву, то початковим для визначення суті відносин може бути поняття «спрямованість особистості». Саме спрямованість особистості фіксує і відображає найважливіші елементи внутрішньої структури

останнього, що існує у вигляді динамічної системи потреб і мотивів, установок і намірів, інтересів і переваг, які і складають аксіологічну сферу особистості. В зв'язку з цим можна стверджувати, що ціннісні орієнтації є базовою психосоціальною освітою, субстратом, що є, з одного боку, «життєвим кредо», з іншого – всією життєдіяльністю людини.

У другому розділі – **«ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР ПЕДАГОГІЧНОЇ АКСІОЛОГІЇ»** – представлено розмаїття поглядів на особистісні ціннісні орієнтири сучасного вчителя, розглянуто основи педагогічної аксіології.

Дослідницькі підходи провідних вчених-педагогів і практиків системи освіти обґрунтовують побудову основ нової педагогічної парадигми, в якій аксіологічний базис буде унікальною сполучною ланкою між теоретичними і практичними складовими науки. Ціннісні підстави дозволять подолати статично-описовий підхід в педагогіці і змістовно наповнити освітню сферу. Розробка основ педагогічної аксіології має на увазі виявлення природи і джерел цінностей, закономірностей їх функціонування, діалектики загальнолюдських і національних цінностей.

Пошук підходів у формуванні ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя зумовлений перш за все тим, що проблема духовного становлення молодого покоління у всі часи була значущою для розвитку особистості і суспільства в цілому. Від рівня вихованості вчителя залежить потенціал освітньої системи, можливість її протистояти нововведенням, далеким від національно-історичного коріння і не здатних давати імпульс розвитку вітчизняної освіти.

У відомій фундаментальній основі виховної системи майбутніх вчителів, зокрема у Національній доктрині розвитку освіти України на рівні принципів державної політики відмічено, що освіта повинна бути гуманістичною, а загальнолюдські цінності, життя і здоров'я людини, її вільний розвиток – пріоритетні позиції у функціонуванні освітньої сфери.

В зв'язку з цим виховний процес майбутнього вчителя актуалізується як залучення до духовних і матеріальних цінностей суспільства, традицій і культури через власну активність особистості.

Концептуальні положення аксіологічно орієнтованої системи виховання полягають в тому, що молода людина, сьогоденній студент, одночасно є носієм загальнолюдських цінностей і цінностей української культури, що сприяє розвитку національної самосвідомості і вхідного в світовий контекст рівня культури особистості. При цьому майбутній фахівець слідує тим цінностям, які є основою його професійної діяльності і вже ним інтеріоризовані, і вибирає більш складні ціннісні орієнтації, сприяючи його особистому і професійному зростанню.

Система ціннісних орієнтацій особистості, що існує в певному соціокультурно-історичному контексті, є психолого-педагогічний гарант її стабільності і позитивної активності. Будь-яка деформація ціннісної системи, пов'язана з переглядом ідеалів, потреб, звичок, що проєктують відношення людини до самої себе і навколишнього світу, на якийсь час пригнічує в особистості конструктивний початок. Проте останнє розповсюджується не на

всю структуру ціннісних орієнтацій, а лише на ті позиції, які пов'язані з сферами міжособистісних відносин і професійних обов'язків.

Нам представляється значущою позиція провідних учених по відношенню до ціннісних орієнтацій системи освіти. Цінності визначаються як стрижньове утворення особистості, системний компонент культури, вираз потреби в людяності. Слід врахувати і точку зору, що розглядає систему освіти як головний суб'єкт цінностей і шляхів їх досягнення. Очевидно, що у зв'язку з цим принципова відвертість системи освіти в ціннісній сфері, наявність ціннісного вибору, створення можливостей для відтворення ціннісних відносин, осмислення суті аксіологічних позицій, ціннісно-орієнтаційна діяльність – чинники розвитку ціннісної системи особистості. Функціонування духовних, інтелектуальних, соціальних цінностей в освіті дає можливість доцільно включати аксіологічні позиції в різні області людської діяльності.

Виконання завдань, поставлених державою перед учителем, можливе лише за умови створення новітньої моделі української педагогічної освіти, яка, враховуючи національний і міжнародний досвід, з одного боку, має базуватись на українській національній, культурно-історичній традиції, теоретичних надбаннях української педагогіки. Вона повинна враховувати і відтворювати менталітет нації, народні традиції і звичаї, світовідчуття і світорозуміння українців. З іншого боку, сучасна модель української педагогічної освіти має увібрати в себе все передове і прогресивне, вивірене зарубіжним досвідом. Лише таке поєднання створить передумову для побудови дійсно ефективної системи педагогічної освіти в Україні, здатної забезпечити належну професійну підготовку сучасного вчителя.

У третьому розділі – **«ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПЕДАГОГІЧНОЇ АКСІОЛОГІЇ»** – розглянуто функції та низку принципів педагогічної аксіології, розроблено концептуальні основи педагогічної аксіології як науки про цінності освіти, аналізуються проблеми сучасної професійно-педагогічної освіти, доведено що, аксіосфера сучасного вчителя – це унікальна духовна освіта, що включає ціннісні орієнтації, що забезпечують самозбереження людини в просторі і в часі. Моделювання такої системи – це діагностичний і прогностичний процес у визначенні актуального стану і найближчих перспектив у розвитку системи освіти і майбутнього країни в цілому. Оскільки ціннісні орієнтації опосередковують відношення людини до світу і самої себе, дуже важливо розвивати ті з них, які мають духовне наповнення і цілеспрямовано впливають на розвиток самобутності, внутрішньої глибини особистості, багатогранності проявів у сфері освітньої системи.

Розвиток аксіосфери сучасного вчителя має принципове значення для становлення особистісно-креативної педагогічної культури. Перш за все це пояснюється тим, що ціннісні орієнтири допомагають точно виконати цілепокладання і проектування діяльності, визначити пріоритети і критерії педагогічного процесу, направляють власне педагогічну діяльність і духовне спілкування учасників системи освіти.

Аналіз суті педагогічної професії дає можливість стверджувати, що першорядне положення в аксіосфері займають екзистенціальні, етичні, політичні, екологічні, естетичні і художні цінності. Це найважливіші опори творчої діяльності вчителя, від яких залежить глибина змісту, діяльності і атмосфери в педагогічній системі.

Педагогічні технології освоєння ціннісного досвіду засновані на системі, що спеціально вводяться в навчальний процес: діалогічних, ситуаційних, проблемних, евристичних положень як основи технологічного рішення. Пріоритетне положення в технологічній системі ціннісної освіти займають особистісно орієнтовані, діалогічні, комунікативні, рефлексивні технології, потенціал яких дозволяє розставити аксіологічні акценти і виділити ціннісний пріоритет особистості. Особистісно-орієнтовані технології мають особливе значення, оскільки, по-перше, підкреслюють цінність особистості, продукують позитивне відношення до людей, у тому числі і самого себе, вказують на необхідність рівноправності у відносинах; по-друге, вони мають на увазі яскраво розвинені духовні якості особистості, пошану і турботу про кожну людину, емпатію, вміння співпереживати іншій людині; по-третє, природність та відвертість взаємин – значущий показник розвитку особистості.

Дослідження ролі діалогових технологій у формуванні аксіосфери особистості, їх потенціал і інструментарій дає можливість активно слухати, адекватно сприймати і точно аргументувати свої позиції. У діалозі народжуються сенси, затверджуються позиції, ранжируються цінності, розвиваються індивідуальні потенціали. Технології з комунікативною спрямованістю створюють основи для унікальної взаємодії, обміну думками, відчуттями і цінностями. Підкреслюється значення елементів рефлексій технологій, що дозволяють оцінити свій потенціал, ранжувати життєві позиції, проаналізувати успіхи і складнощі в процесі привласнення цінностей. Виходячи з цього, рефлексія є основою внутрішньої мотивації особистості, яка підсилює її духовні ресурси, заглиблює процеси осмислення ціннісної парадигми, порушує прагнення до успіху, бажання виправити помилки і визначає шляхи залучення до цінностей освітньої системи. Зазначено, що широке використання відмічених технологій дозволить затвердити вічні основоположні цінності і на їх основі вибудувати ціннісний світ сучасності.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши основи аксіологічної освіти сучасного вчителя, в роботі зроблено наступні висновки.

1. Аксіологічна освіта сучасного вчителя, що функціонує на основі концепції педагогічної аксіології, висуває принципове питання про значення категорії «ціннісна орієнтація», яка являється свосереднім логічним центром не тільки проблематики педагогічної науки, але і особистісного розвитку професіонала. Результати дослідження демонструють, що ціннісна орієнтація – це смислотворюючий компонент педагогічної системи. Це діалектична освіта

як по структурі, так і по динаміці розвитку, що вказує на унікальний потенціал цієї категорії.

Ціннісні орієнтації, будучи компонентом структури особистості, виконують регулюючу і направляючу функції, стимулюючу поведінку і діяльність людини. Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій з потребами, мотивами, установками в структурі особистості стверджує велику вагу ціннісної орієнтації, її здатність інтегрувати названі особистісні характеристики.

Доведено, що ціннісні орієнтації складають зміст педагогічної діяльності, оскільки вони входять в систему професійної культури як основні складові її компоненти. Аксиологічні орієнтації вчителя, реалізуючись у діяльності, уможливають визначення його особистісного і професійного статусу, впливають на вибудовування відносин з тими, що оточують.

2. Одним з ключових компонентів дослідження є розробка концепції педагогічної аксіології, що містить оригінальне трактування функціонування ціннісної системи освіти та її впливу на розвиток особистості педагогів і вихованців. На наш погляд, педагогічна аксіологія – це галузь педагогіки, що володіє можливостями генетичного обґрунтування стратегічних завдань розвитку сучасної освіти на ціннісній основі. Вона реалізує сенсоутворюючу, орієнтаційну, нормативну, регулюючу, контролюючу функції, які всебічно і глибоко пронизують педагогічну тканину й інформують про її життєздатність, пріоритетні положення і перспективи розвитку. Педагогічна аксіологія спирається на принципи гуманізму, комплексності, відповідності, динамізму, емоційної відвертості, ієрархічності, що відображають основні аксіологічні ідеї і можливі варіанти їх реалізації. Позначені і проаналізовані принципи створюють базу для творчого перетворення педагогічного простору.

Феноменом педагогічної аксіології є цінність, яка у дослідженні подається як така, що має багаторівневу структуру; значення, відношення, мета, принцип, норма, ідеал. Одним з найважливіших концептуальних положень педагогічної аксіології є ідея про те, що цінність – це перш за все відношення до самого себе. Концепція педагогічної аксіології містить характеристику сутнісних значень ціннісних орієнтацій як передбачуваних орієнтирів для розвитку педагогічної теорії і практики.

3. Аналіз філософсько-педагогічної спадщини засвідчив, що видатні вчені вважають вищою цінністю людину, спеціально виокремлюючи аксіологічне положення вчителя, унікальність його особистості, а також очевидний і високий ціннісний статус особистості дитини. В системі ціннісної педагогічної сфери центральне місце займають етичні орієнтири, що роблять людину людиною.

Вивчення теоретичних основ і емпіричних даних дає підставу стверджувати, що головною характеристикою педагогічної діяльності є духовність як синтез розумових і етичних характеристик особистості, основа творчої роботи вчителя. В зв'язку з цим запропонована інваріантна система ціннісних орієнтацій вчителя, що включає політичні, екологічні,

екзистенціальні, етичні, естетичні, художні цінності. Змістовне наповнення цих ціннісних орієнтацій таке велике, що в результаті їх конкретизації виникає безліч оригінальних і самобутніх аксіологічних систем, що безпосередньо впливають на розвиток духовно-етичного потенціалу системи освіти.

4. Принципове значення має типологізація ціннісних орієнтацій, оскільки систематизація й інтерпретація ціннісних феноменів дозволяє визначити теоретичні й емпіричні підстави аксіологічної концепції і збудувати інструментальні лінії дій майбутнього вчителя. За основу типології була прийнята ідея центрального положення особистості в педагогічній системі. Відповідно до цієї ідеї ціннісні орієнтації об'єдналися в цілісну систему, що виконує роль активних евристичних принципів, що пояснюють функціонування освітньої системи з погляду активного стимулювання особистісного розвитку.

Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність пильної уваги до аксіологічної спрямованості виховання студентів в педагогічній освітній установі. Особлива увага до виховних проблем ціннісного характеру пояснюється необхідністю розглядати процес залучення до цінностей як безперервний і систематичний. Тому, що в цьому випадку можлива якісна підготовка майбутніх професіоналів, які в умовах виховуючого середовища вибирають складніші ціннісні орієнтації, сприяючи їх особистому зростанню. Одним з важливих аспектів виховного процесу є включення майбутнього вчителя в творчу діяльність духовного саморозвитку.

5. Запропоновано шляхи освоєння ціннісних орієнтацій. Перш за все слід виокремити аспекти освоєння цінностей. До них відноситься змістовний, в рамках якого засвоюються знання про цінності, смисловий потенціал ціннісних орієнтацій, переживається відношення до них, поступово заглиблюючись до ідеального статусу. Змістовний аспект передбачає усвідомлення необхідності відповідної поведінки, готовність до поведінки на основі інтеріоризованих цінностей.

Процесуальний аспект припускає функціонування послідовності дій: від пізнання сенсу – до переживання значущості – до реалізації в життєдіяльності.

Визначено механізм формування ціннісних орієнтацій, який здійснюється таким чином: пред'явлення цінностей вихованцеві; усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; ухвалення ціннісної орієнтації; реалізація ціннісних орієнтацій в діяльності і поведінці; закріплення ціннісної орієнтації в спрямованості особистості і переклад її в статус якості особистості, тобто свого роду потенційний стан; актуалізація потенційної ціннісної орієнтації.

6. В процесі дослідження розглянуто технологічні основи формування ціннісних орієнтацій. Серед педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток аксіологічного потенціалу особистості, в першу чергу виокремлюються технологічні рішення в рамках особистісного орієнтованого, діалогічного, рефлексійного, імітаційного підходів до організації педагогічного процесу. Саме ці підходи підкреслюють цінність особистості і створюють сприятливі умови для її розвитку.

Обґрунтовано положення про цілісний характер прояву ціннісних орієнтацій особистості педагога, що поєднує когнітивну, емоційну і діяльну підсистеми. Ці підсистеми взаємодіють на рівні інформаційної складової, емоційно-плотського відношення до світу, спрямованості поведінки особистості. У дослідженні ці характеристики є критеріально-діалектичною підставою визначення системи ціннісних орієнтацій, її функціонування і рівня розвитку аксіосфери особистості.

Доведено, що у вищій школі (початковий етап професійного розвитку) реалізується комунікативна педагогічна парадигма, відбувається обмін цінностями, проникнення в їх суть, моделювання аксіологічної системи, спроба відповідно реалізувати себе на практиці. В процесі професійної діяльності (основний етап професійного розвитку) здійснюється креативно-аксіологічна парадигма. Педагог розгортає свою ціннісну систему в креативній площині, апробує варіанти відносин, творчо підходить до вирішення педагогічних завдань. Отже, без цілеспрямованого розвитку аксіосфери майбутнього вчителя неможливий розвиток яскравого, творчого, відчуваючого, адекватно думаючого і діючого справжнього педагога.

Аксіологічна концепція розвитку професійно-педагогічної освіти має теоретичне і практичне значення для обґрунтування сучасної стратегії розвитку освітнього простору, а оскільки змістовним аспектом системи цінностей є духовна освіта, то, очевидно, що аксіологічний підхід має майбутнє в освіті.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Калюжна Т. Г. Кореляція загальнолюдських та національних цінностей / Т.Г. Калюжна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова: Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць / [гол. ред. Гузій Н.В.]. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Випуск 7 (17). – С. 22-26.
2. Калюжна Т.Г. Цінності і ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді / Т.Г. Калюжна // Молодь і ринок. – 2007. – №10. – С. 154-158.
3. Калюжна Т.Г. Засоби створення і підтримки культурного середовища як умови формування етичних цінностей студентів / Т.Г. Калюжна // Педагогіка і психологія. – К.: «Педагогічна преса», 2008. – №3-4. – С. 138-143.
4. Калюжна Т.Г. Зміни в системі цінностей та ціннісних орієнтаціях суспільства й студентської молоді / Т.Г. Калюжна // Гілея (науковий вісник) Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Українська Академія Наук: зб. наук. праць / [гол. ред. Вашкевич В.М.]. – К.: УАН ТОВ «НВП «ВІР» 2009. – Випуск 21. – С. 290-296.
5. Калюжна Т.Г. Аксіологічна проблематика у філософсько-педагогічній думці / О.В.Уваркіна, Т.Г.Калюжна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова: Серія 7. Релігієзнавство.

Культурологія. Філософія: зб. наук. праць / [гол. ред. Андрущенко В.П.]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Випуск 21(34). – С. 304-310.

6. Калюжна Т.Г. Роль інтерактивних методів формування загальнолюдських цінностей майбутнього вчителя / Т.Г. Калюжна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: науковий збірник Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / [гол. ред. Побірченко Н.С.]. – Умань: СПД Жовтий, 2009. – Випуск 29. – С. 94-102.

7. Калюжна Т.Г. Формування загальнолюдських цінностей майбутнього вчителя в процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи педагогічної творчості і майстерності» / Т.Г. Калюжна // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К.: Ін-т інноваційних технол. і змісту освіти, МОН України, 2009. – Спец. випуск. – С. 60-63.

8. Калюжна Т. Г. Проблеми демократизації вищої освіти / Т.Г. Калюжна // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 25-27 квітня 2006 р.: у 5 т. / за заг. ред. І.І. Тимошенка, В.П. Андрущенко. – К.: Європейський університет, 2006. – Т. 1(1). – С. 95-97.

9. Калюжна Т. Г. Загальні цінності формування особистості сучасного студента / Т.Г. Калюжна // Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 28 березня 2007 р. – К.: Нора-прінт, 2007. – С. 62-63.

10. Калюжна Т. Г. Сучасні національні та етнічні цінності освіти / Т. Г. Калюжна // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 16-18 травня 2007 р.: у 6 т. / за заг. ред. І.І. Тимошенка, В.П. Андрущенко. – К.: Європейський університет, 2007. – Т. 4. – С. 104-106.

АНОТАЦІЇ

Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2010.

У дисертації проаналізовано концептуальні основи педагогічної аксіології як базису ціннісної освіти сучасного вчителя з позицій розгляду духовних пріоритетів у структурі особистісних орієнтацій. Визначені ціннісні орієнтації сучасного педагога з виділенням рівнів функціонування аксіологічної площини як орієнтиру для виявлення динаміки розвитку ціннісних основ особистості. Також розглянуто функції та низку принципів педагогічної аксіології та розроблено концептуальні основи педагогічної аксіології як науки про цінності освіти, аналізуються проблеми сучасної професійно-педагогічної освіти,

доведено що, аксіосфера сучасного вчителя – це унікальна духовна освіта, що включає ціннісні орієнтації, які забезпечують самозбереження людини в просторі і в часі.

В роботі показані тенденції розвитку ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі підготовки його до професійної діяльності, а при відповідній організації роботи в умовах вивчення педагогічних дисциплін – підвищення духовної складової професійної культури.

Наголошено, що новітня модель української педагогічної освіти повинна базуватись на українських національних традиціях, надбаннях вітчизняної педагогіки та критично осмисленому досвіді зарубіжжя.

Ключові слова: педагогічна аксіологія, освіта, професійно-педагогічна діяльність, ціннісні орієнтації, сучасний вчитель, модернізація.

Калюжная Т.Г. Педагогическая аксиология в условиях модернизации профессионально-педагогического образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2010.

В диссертации проанализированы концептуальные основы педагогической аксиологии как базиса ценностного образования современного учителя с позиций рассмотрения духовных приоритетов в структуре личностных ориентаций. Определены ценностные ориентации современного педагога с выделением уровней функционирования аксиологического пространства как ориентира для выявления динамики развития ценностных основ личности. Также рассмотрены функции, ряд принципов педагогической аксиологии и разработаны концептуальные основы педагогической аксиологии как науки о ценностях образования, анализируются проблемы современного профессионально-педагогического образования, доказано, что аксиосфера современного учителя – это уникальное духовное образование, которое включает ценностные ориентации, что обеспечивает самосбережение человека в пространстве и во времени.

На основе изучения широкого пласта научной литературы, обобщения опыта педагогической деятельности учителей в независимой Украине, в диссертации обосновывается теоретическая модель личности современного учителя, особенности и главные механизмы и направления ее формирования и развития в контексте модернизации педагогического образования. Определено соотношение идеала личности учителя и его реального воплощения в современной педагогической практике. Проанализированы противоречия идеала и практики (реальности), определены главные направления и механизмы их решения.

Основными направлениями формирования личностных характеристик современного учителя являются: углубление и расширение научного мировоззрения учителя; повышение общей культуры учителя – политической,

моральной, эстетической; постоянное обновление научных знаний, рациональной составляющей личности учителя; кристаллизация волевых качеств; повышение педагогического мастерства; углубление органической связи учителя с жизнью, социальной практикой; утверждение активной жизненной позиции.

Доказывается, что создание и развитие качественной национальной системы образования и формирование высококвалифицированных педагогов, владеющих искусством преподавания и обладающих высоким уровнем педагогического мастерства, зависит не только от внутренних факторов функционирования и развития образования, но и от взаимодействия и поддержки соответствующих государственных, социальных, политических институтов, интеллектуальных ресурсов и т.д.

В работе показаны тенденции развития ценностных ориентаций будущего учителя в процессе подготовки его к профессиональной деятельности, а при соответствующей организации работы в условиях изучения педагогических дисциплин – повышения духовной составляющей профессиональной культуры.

Отмечено, что новая модель украинского педагогического образования должна основываться на украинских национальных традициях, приобретениях отечественной педагогики и критически осмысленном опыте зарубежья. Подчеркнуто, что базой для новой модели украинского педагогического образования должны стать украинские национальные культурно-исторические традиции, теоретические достижения национальной педагогики, педагогический опыт предыдущих поколений. В то же время, необходимостью выступает подключение к процессу обучения и воспитания инновационных достижений современной науки, культуры, социальной практики и критически осмысленный прогрессивный опыт образовательных систем зарубежных стран.

В диссертации обосновывается, что процесс трансформации украинского общества и образовательной системы, как одного из базисов высокоразвитого государства, крайне актуализирует проблемы формирования педагогического мастерства в системе профессиональной подготовки учителя, от качества решения которой зависит будущее украинской нации.

Ключевые слова: педагогическая аксиология, образование, профессионально-педагогическая деятельность, ценностные ориентации, современный учитель, модернизация.

Kalyuzhna T. The pedagogical axiology in terms of modernization of professional-pedagogical education. – Manuscript.

The dissertation for getting the Ph.D. degree in specialty 09.00.10 – Philosophy of education. National pedagogical Drahomanov University. – Kiev, 2010.

The results of the investigation are being defended, during which the conceptual foundations of pedagogical axiology were analyzed as a basis of an evaluative education of a modern teacher from the point of view of the spiritual

priorities in the structure of personal orientations. The evaluative orientations are defined with the distinction of the levels of the functioning of an axiological space as a landmark for detection of a development's dynamics of the valuable personal basis. Also the functions and the set of principles of pedagogical axiology were studied and the conceptual basis of pedagogical axiology as a science about the values of education was developed. The problems of the modern professional pedagogical education is being analyzed, and it is proved that the modern teacher's axiosphere– is the unique spiritual education which includes valuable orientations which provide the self-preservation of human in space and time.

The paper demonstrates the trends for developing the evaluative orientations of a future teacher in the process of his preparing to the professional activities, and with the corresponding work organization in the conditions of learning pedagogical discipline – is an increase of his inner component of a professional culture.

It is marked, that the new model of Ukrainian pedagogical education has to be based on the Ukrainian national traditions, the acquisition of a native pedagogics and critically reflected foreign experience.

Key Words: educational axiology, education, professional-pedagogical activities, evaluative orientations, modern teacher, modernization.

Підписано до друку 21.12.2010
Формат 60X84/16. Наклад 130 прим. Зам. №9-12/1130
ТОВ «ПОЛІГРАФСЕРВІС»

